

Asia: VN/8868/2019

Lausuntopyyntö: Uusimaa-PKS-Helsinki sote-erillisselvityksen loppuraportti

Lausunnonantajan lausunto

1. Ottaako raportissa esitetty malli riittävässä määrin huomioon alueen erityispiirteet sosiaali- ja terveydenhuollossa?

kyllä pääosin [Varsinaisesti alueella ei ole esitettyä enemmän erityispiirteitä. Ylipäätään mallin pitäisi ottaa huomioon laajemmin toimintakenttää. Perustelut jäivät auki erityisesti vammaisten ihmisten ja heidän palveluidensa osalta (myös ruotsinkielisten vammaisten).]

2. Ottaako raportissa esitetty malli riittävässä määrin huomioon alueen erityispiirteet pelastustoimessa?

ei [Mallissa oli hyvin suppeasti kuvattu pelastustoimen järjestämistä, joten ei voida sanoa, että mitään erityispiirteitä olisi kuvattu.]

3. Mahdollistaako esitetty erilliskäytäntömalli pääsyn tarpeenmukaisten ja riittävien sote-palvelujen piiriin paremmin kuin yhden alueellisen järjestäjän malli?

kyllä pääosin [Huolena on Uudenmaan eri alueiden mahdollisesti erilaiset ja eritasoiset palvelut.]

4. Mahdollistaako erilliskäytäntömalli yhteisten sovitettujen asiakaskohtaisten perustason sote-palvelukokonaisuuksien toteutumisen alueella paremmin kuin yhden alueellisen järjestäjän malli?

kyllä [Saataneen käyntiin joustavasti, kuten selvityksessä esitetään.]

5. Mahdollistaako erilliskäytäntömalli erikoistason palvelujen toteutumisen alueella paremmin kuin yhden alueellisen järjestäjän malli?

ei pääosin [Erityisesti erikoissairaanhoidon tasapuolinen toteutuminen mietityttää. Antaa alueille (5 kpl) mahdollisuuden eritasoiseen palveluun ja erilaisiin (epäyhtenäisiin) ratkaisuihin.]

6. Mahdollistaako erilliskäytäntömalli perus- ja erikoistason sosiaali- ja terveystieteiden toiminnallisen integraation alueella?

kyllä pääosin [Integraatiossa on olennaista keskittää tiettyjä palveluita ja osaamista myös Uudenmaan alueella. Esimerkiksi vammaisten ihmisten tietyt erikoistason palvelut (vammaispalvelut, vaativa kuntoutus sekä vaativat apuväline- ja hoitotarvikepalvelut) vaativat erityisosaamista. Ne on tarpeen keskittää osaamiskeskuksiin, jotka tekevät kiinteästi yhteistyötä alueen peruspalveluiden ja erikoissairaanhoidon kanssa. Tästä Vammaisfoorumi on ministeri Kiurun toimeksiannosta toimittanut jo aiemmin esityksensä (marras-joulukuu 2019). Vammaispalvelujen osaamiskeskukset olisivat osa maakuntien sote-organisaatiota. Sote-keskuksille jäisi rooli vammaispalvelujen toteuttamisessa. Hoito- ja palveluketju voidaan varmistaa vahvalla konsultaatiolla perustason ja erityispalvelujen välillä sekä jalkautuvilla palveluilla. Palveluiden yhteensovittaminen ei saa jäädä asiakkaan vastuulle. Osaamisen jalkauttaminen paikallistasolle on välttämätöntä, jotta vältetään kasvottomalta päätöksenteolta. On kuitenkin huomattava, että sote-keskukset voivat huolehtia vammaisten ihmisten perustason palveluista eli kaikkien vammaisten ihmisten tarvitsemien palvelujen keskittäminen ei ole tarpeen. Palveluintegraation varmistamiseksi sote-keskusten on tehtävä tiivistä yhteistyötä muiden peruspalvelujen kanssa. On myös pelko siitä, että HUS:n terveyssoaalityö tekee nopeita päätöksiä ilman riittäviä resursseja selvittää ihmisen kokonaistilannetta. Lisäksi ruotsinkielisen vammaissoaalityön keskittäminen yhdelle toimijalle on riski valinnanvapaudelle. (mm. kohtuuttomat matkat.)]

7. Esityksen mukaisesti erikoissairaanhoidon järjestämisvastuu olisi yleisesti ja ensisijaisesti itsehallinnollisilla alueilla, HUSin järjestämisvastuu lakiin perustuvaa ja järjestämissopimuksella sovittavaa vastuuta. Onko raportissa kuvattu ratkaisu mielestänne sote-palvelujen järjestämisen näkökulmasta sekä hallinnollisesti ja HUSin omistajaohjauksen näkökulmasta toteuttamiskelpoinen ja turvaako se sote-palvelujen järjestämisen alueella?

ei pääosin [Esityksessä oli hyvin selostettu eri vaihtoehtoja ja perustuslaillisia lähtökohtia. Lopulta kuitenkin järjestämisvastuusta ja palvelujen turvaamisesta ei sanottu tarkemmin, vaan tämä jätettiin auki järjestämissopimuksen kriteerien ja tarvittavan lainsäädännön tarkennusten selvittämiseen asti. Tästä jäi käsitys, että palvelut järjestettäisiin mahdollisesti hyvin monella tavalla eri sopimuksin ja keskeistä olisi palveluiden kulloinkin tarkoituksenmukainen joustomahdollisuus. Tämä itsessään on hyvä asia, mutta esityksen pohjalta ei voida ottaa kantaa sote-palvelujen käytännön järjestämisvastuuseen tai toteutukseen. Yhdymme kommentteissa myös Sosten lausuntoon.]

8. Turvaako erilliskeskitys sote-palvelujen järjestämiselle riittävän kantokykyiset alueet?

kyllä pääosin [Pohdituttavaa on, onko Itä-Uusimaa riittävän kantokykyinen alue.]

9. Turvaako erilliskeskitys asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen?

kyllä pääosin [Asukkaiden osallisuus- ja vaikutusmahdollisuudet voivat toteutua, mikäli ne aidosti turvataan myös käytännössä. Esitys ei varsinaisesti ota asiaan tarkemmin kantaa, mutta ehdotettu malli antaa osallisuudelle mahdollisuuden. Vammaisfoorumi toivoo, että esityksen jatkovalmisteluissa kullekin alueelle esitetään vammaisneuvostojen perustamista ja niiden asema turvataan maakuntauudistuksessa. Niillä tulee myös olla tosiasiallinen ja painava rooli päätöksenteossa. Vammaisfoorumi haluaa kiinnittää huomiota myös yhteistyöhön vammaisjärjestöjen kanssa ja niiden osallistamiseen kaikkeen päätöksentekoon. Järjestöillä on paljon asiantuntemusta, jota myös julkishallinto voi hyödyntää. Tässä on muistettava YK:n vammaisfoorumien velvoittavuus.]

10. Toteutuuko demokratia erilliskeskityksessä perustuslain edellyttämällä tavalla? (ks raportin luku 3) Jos ei, niin miten esityksen asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia voitaisiin vahvistaa?

ErillISRatkaisussa tämä toteutuu paremmin. Esityksessä ei kuitenkaan oteta riittävästi kantaa siihen, miten asiakas- ja potilasosallisuus aiotaan turvata. Asiakasosallisuus on ylipäätään turvattava lailla ja asiakkaille on saatava nykyistä paremmat edellytykset olla vaikuttavassa asemassa. Vammaisfoorumi esittää, että kunkin alueen vammaisneuvostojen asema ja rooli päätöksenteossa turvataan. Vammaisfoorumi ehdottaa lisäksi asiakasosallisuuden turvaamiseksi esimerkiksi järjestöneuvottelukuntaa tai vastaavaa. Järjestöt voivat antaa panoksensa vaikuttamis- ja osallisuustyöhön. Huolta herättää miten HUS:in hallinnossa demokratia toteutetaan ja toteutuu. Epäselväksi muun muassa jää, ketkä nimittävät HUSin valtuuston ja hallituksen.

11. Toteutuuko palvelujen yhdenvertaisuus esitetystä mallissa paremmin kuin yhden järjestäjän mallissa?

kyllä pääosin [Tähän vaikuttavat substanssilainsäädäntö ja ylipäätään maakuntien yhdenvertaisten palvelujen -tavoitteen keinot. Mitä yleisluontoisempi lainsäädännön pohja on, sitä suuremmat mahdollisuudet on erilaisiin käytäntöihin eri alueilla: esim. palvelutasoon, säästöihin. Pahimmassa tapauksessa säästetään heikommassa asemassa olevilta. On siis mahdollista, että useat alueet mahdollistavat erilaiset (mahdollisesti) epäyhdenvertaiset palvelut. Tätä vastaan on tärkeä luoda maakuntauudistuksessa turvatoimia. Vammaisten ihmisten osalta yhdenvertaisuutta myös Uudellamaalla edistäisi tässä lausunnossa jo aiemmin mainittu vammaisasioiden osaamiskeskus – malli.]

12. Mahdollistaako erillISRatkaisu kielellisten oikeuksien toteutumisen alueella paremmin kuin yhden järjestäjän mallissa?

kyllä pääosin [Ruotsinkielisten osalta on uhkana palvelujen siirtyminen kauas. Tämä vaatii erillisiä ratkaisuja, eli ei ratkea aluejaon myötä. Myös viittomakielisten tilanne vaatii erityishuomiota. Kielellisten oikeuksien varmistaminen sosiaali- ja terveystalveissa on välttämätöntä, sillä tosiasiallinen palveluiden saanti perustuu kieleen, kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen. Vammaisfoorumi esittää, että laadittaisiin kokonaisarvio uudistuksen vaikutuksista vammaisten ihmisten mahdollisuuksiin saada perus- ja erityistason palveluja omalla kielellään ja/tai kommunikointikeinollaan sekä suunnitelma sote-toiminnoissa olemassa olevan osaamisen hyödyntämisestä järkevällä tavalla.]

13. Millä toimenpiteillä ja missä palveluissa kielellisiä oikeuksia voitaisiin vahvistaa?

Vammaisfoorumi yhtyy Sosten, HUSin ja Raseborgin lausuntoon.

Kielikysymyksessä on varmistettava myös viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutuminen.

Kaikilla alueilla ruotsinkielisten palvelujen turvaaminen edellyttää lisätoimia tai erityisratkaisuja. Ilman yhteistyötä on mahdotonta ylläpitää palveluja pienille ryhmille. On tärkeää, että yhteistyötä kehitetään viiden alueen välillä mutta myös että yhteistyötä on näiden ja muiden maakuntien välillä.

Kun päätöksentekoa rakennetaan, on tärkeää, että rakenne on sellainen, että myös pienemmät väestöryhmät saavat äänensä kuuluviin. Esitämme että asetetaan vähemmistökielilautakuntia, joissa on myös osaamista vammaisasioiden osalta. Myös hallinnossa on oltava rakenteita, jotka turvaavat kielivähemmistön oikeuksia. Esimerkiksi tarvitaan mittareita ja seurantamekanismeja siitä kuinka ruotsinkieliset palvelut tuotetaan ja toteutetaan.

14. Millaisia vaikutuksia arvioitte erillisratkaisulla olevan osana hallituksen linjaamaa valtakunnallista kokonaisratkaisua?

Ei ole todennäköistä, että erillisratkaisu vaikuttaa valtakunnalliseen kokonaisratkaisuun. Erillisratkaisussa Uusimaa on vain jaettu pienemmiksi maakunniksi vastaten hieman paremmin muiden maakuntien asukas pohjaa. Uudistusta voi viedä muilta osin eteenpäin kuten muissakin maakunnissa.

15. Ehdotuksia itsehallinnollisten alueiden nimiksi?

Tähän Vammaisfoorumilla ei ole kantaa.

16. Muut vapaamuotoiset huomiot loppuraportista

Esitettyssä mallissa sosiaalitoimi jää taka-alalle. Siitä ei mainittu erikseen juuri mitään. Tästä syntyy suuri huoli siitä, millaisiin käytäntöihin ja ratkaisuihin maakunnan eri alueilla päädytään. Työnjako sote-keskusten, HUS:n ja mahdollisten osaamiskeskusten välillä jää epäselväksi. On olemassa todellinen riski, että sosiaalipuoli jää syrjään. Tämä on ollut havaittavissa koko sote-uudistuksen valmistelun ajan (myös edellisillä hallituskausilla ja julkisessa keskustelussa).

Vammaisjärjestöt ovat huolissaan vammaispalveluiden osaamisesta. Vammaispalveluiden erikoisosaamisen keskittäminen osaamiskeskukseen on yksi mahdollinen ratkaisu. Kuitenkin palveluja pitää saada myös läheltä, mutta vaativien palvelujen osaaminen tulee keskittää.

Jo palveluiden ja rakenteiden suunnittelussa pitää mukana olla eri ikäisiä vammaisia ihmisiä sekä heitä edustavia järjestöjä. Vammaisneuvostoilla tulee olla todellista valtaa (vrt. vähemmistökielen lautakunta) ja niitä tulee osallistaa kaikissa palveluissa, ei pelkissä vammaispalveluissa. Erikseen tulee ratkaista, miten alueiden vammaisneuvostot kootaan ja miten ne toimivat.

Jokapäiväisten apuvälineiden saatavuudessa on jo nykyisellään HUS-johtoisessa mallissa ongelmia. (mm. korvaavat välineet, odotusajat, yksilöllisiä apuvälinetarpeita ei huomioida riittävästi.) Tuleekin tarkasti miettiä mm. mitä apuvälineitä saa sote-keskuksista ja mitä HUS: a.

Rahoitusratkaisu tulee valmistella yhteistyössä ja koordinoitusti kuntien kanssa. Myös rajapinta kuntien ja maakuntien ennaltaehkäisevän toiminnan ja muun toiminnan osalta tulee käydä huolellisesti läpi.

Kokonaisuutena esitys on ylipäätään melko suppea ja vaikuttaa siltä, että keskeisempää tässä vaiheessa on ollut valtiosääntöoikeudellinen pohdinta kuin varsinainen palveluiden yksityiskohtaisempi pohdinta, johon olisi mielekkäämpää ottaa kantaa. Näin yleisellä tasolla ei voida vielä nähdä sen enempää uhkakuvia kuin mahdollisuuksiakaan. Yksityiskohtaisempaan tarkasteluun palveluiden järjestämisestä ja rakenteista tarvitaan asiakasosallisuutta ja tähän järjestöt tarjoavat asiantuntemustaan. YK:n vammaissopimus edellyttää vammaisten henkilöiden osallistamista kaikkeen päätöksentekoon.

Vammaisfoorumi on jo aiemmin toimittanut ministeri Kiurulle sote-keskuksia koskevan esityksensä, joka on myös Uudenmaan erillisratkaisua pohdittaessa relevantti. Siinä on erikseen kuvattu

erikoissairaanhoidon, sote-keskusten ja vammaisasioiden osaamiskeskusten tehtävät. Esitys on laadittu ministeri Kiurun toimeksiannosta ja toimitettu marraskuussa 2019.

Mahlamäki Pirkko
Vammaisfoorumi ry